

А.Б. Кліш

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,
Україна

ПРОГРАМНІ ЗАСАДИ ТА ІДЕЙНІ ПРИНЦИПИ КАТОЛИЦЬКО-НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАРТІЇ В ГАЛИЧИНІ наприкінці ХІХ ст.

У статті проаналізовано програмні засади та ідейні принципи Католицько-національної партії в Галичині, досліджено її суспільно-політичну діяльність, охарактеризовано мету, завдання та основні напрями діяльності організації, на основі періодичних матеріалів з'ясовано регіональні особливості партії та її місце у політичному житті краю досліджуваного періоду.

Ключові слова: Галичина, суспільно-християнський рух, Католицько-національна партія, програмні засади, ідейні принципи.

Актуальність досліджуваної проблеми ґрунтується на тому, що наприкінці ХІХ ст. Католицька церква у Європі втрачала свій вплив через секуляризацію свідомості, запровадження ліберального законодавства і вільнодумство епохи Просвітництва. Розширення промислового виробництва і вільної торгівлі змінили спосіб життя соціуму. Цей час був періодом наростання урбанізації і пролетаризації, розорення дрібного селянства. Колишні підвалини життя похитнулися, у сфері виробництва йшла боротьба ремісничо-мануфактурного укладу з новим – промисловим. Проте не усі суспільні верстви позитивно сприймали нові тенденції у законодавстві та економіці. У цих умовах населення виявилось незахищеним та готовим підтримати будь-яку політичну програму, що обіцяла б йому благополуччя.

Звернувши увагу на робітниче питання, католицькі ієрархи заклали основи суспільно-християнського руху, що базувався на принципі єднання усіх верств суспільства і спільного вирішення соціальних проблем. Ця тенденція спостерігалася практично в усіх європейських країнах на межі ХІХ – ХХ ст. У Австро-Угорщині вона проявилася у декількох національних варіантах, зокрема й слов'янських – чеському, словенському, хорватському, польському, українському.

Наприкінці ХІХ ст. у слов'янських народів Австро-Угорської імперії виникають політичні партії та організації католицького скерування. Зокрема, Національно-католицька партія – у чеських землях, Католицька народна партія – словацьких, Партія Права та Хорватська народна селянська партія – хорватських, Католицька національна партія – словенських. У Галичині виникли Католицький русько-народний союз та Християнсько-народна партія під проводом о. С. Стояловського.

Наукова новизна статті полягає у тому, що у публікації зроблено спробу дослідження програмних засад та ідейних принципів Католицько-національної партії (КНП) у Галичині наприкінці ХІХ ст. Автором вперше охарактеризовано ідеологію зазначеної партії, окреслено роль її представників у суспільно-політичному житті Галичини. **Мета даної публікації** – дослідити програмні засади та ідейні принципи КНП у Галичині наприкінці ХІХ ст.

Тема дослідження не була безпосереднім об'єктом вивчення в історіографії. Окремі питання з цієї проблематики висвітлені у працях польських дослідників, зокрема К. Туровські [1], Ч. Стржевські [2], Ю. Конєфала [3], А. Кудлачика [4] та інших. Слід окремо виділити працю Ч. Лехіцкі «З історії галицької преси на рубежі двох століть: ("Ruch

Katolicki” – “Przedświt”)) [5], у якій, зокрема, проаналізовано тематичну спрямованість пресового органу КНП у Львові, часопису «Ruch Katolicki».

Слід зазначити, що саме періодика є одним із найважливіших комплексів матеріалів для вивчення громадської думки та соціально-політичної складової життя суспільства, оскільки на її сторінках відображаються ті чи інші події, факти і явища історії. Основу джерельної бази дослідження становлять матеріали тогочасної періодики, зокрема часописів: «Grzmot», «Echo Przemyskie», «Prawda», «Gazeta narodowa», «Głos Narodu», «Czas», «Gazeta Koscielna».

Незважаючи на те, що окремі аспекти досліджуваної проблеми вже аналізувалися науковцями, варто зауважити, що на сьогодні задекларована проблематика ще не стала предметом окремого наукового дослідження. Власне у цьому й полягає наукова новизна публікації.

Переломним моментом у розвитку суспільно-християнського руху, зокрема серед поляків, стала енцикліка папи Лева XIII «*Regum Novarum*» («Нові речі», 1891 р.) [6].

На галицькому конгресі товариства католицьких робітників «*Przyjaźń*» у червні 1898 р. запропоновано створення «Католицько-національної партії» («*Stronnictwo katolicko-narodowe*») (КНП) [7]. Із цією метою утворено спеціальну комісію для вироблення програми майбутньої партії. До її складу увійшли о. Лабай, Ф. Конечни, В. Черкавські, Строжинські і Палашінські.

На конгресі прийняті основні принципи, на яких повинна ґрунтуватися програма партії [8, s. 5]. Основною причиною створення партії було бажання консолідації «ширших і здоровіших» верств суспільства навколо суспільно-християнської доктрини, об'єднання католицьких угруповань в єдину робітничо-католицьку партію [9, s. 3]. Тезами, які мали об'єднувати католиків, були: охорона католицизму на польських землях, підтримка соціальних ідей папи Льва XIII, турбота за національні інтереси і захист християн від економічного гніту євреїв [10, s. 5-6].

Через місяць після конгресу опубліковано проект програми КНП, винесений на обговорення [11, s. 1-2]. Ідеологія партії базувалася на соціальній доктрині Церкви, викладеній у енцикліках папи Лева XIII. У програмі підкреслено право польського народу на незалежність, засудження національного гніту, національне виховання. Детальніші вимоги, про які йдеться у постулатах, це: справедливий розподіл робочих місць шляхом запровадження прогресивного податку, обмеження діяльності центральних законодавчих органів з тих питань, що стосувалися усіх коронних земель. Інші питання запропоновано залишити у компетенції законодавчої та національної адміністрацій [12, s. 2].

Діяльність партії базувалася на наступних принципах: релігія була основою соціальних взаємин, християнська етика мала діяти як в особистому, так і у суспільному житті; патріотизм вважався умовою розвитку суспільства; проголошувалася національна рівність, зверхність одного народу над іншими вважалася протиправною; рівність усіх верств населення; особлива увага приділялася робітничому та селянському питанням; визнання свободи совісті та віросповідання [8, s. 5]. Зокрема, вони виступили за заміну ліберального законодавства, введеного у 1868 р. та 1874 р.¹, законами, побудованими на католицьких принципах [8, s. 5].

Представники КНП пропагували введення у школах навчання та виховання на релігійних засадах та покращення матеріального становища учителів. Також вони виступили проти поділу суспільства, запропонованого лібералами, а також класової боротьби –

---

¹ Із прийняттям т.зв. «релігійних законів» 1868 р. (про шлюб, школу та міжконфесійні відносини) австрійські ліберали нейтралізували дію основних статей Конкордату 1855 р. і частково скасували його. Остаточне врегулювання відносин церкви і держави настало з прийняттям законів 1874 р. та зміцнило світський характер Австро-Угорської монархії.

ідейної основи соціалізму. Натомість клерикальні лідери запропонували формування суспільства на основі класової та професійної організації.

У політичній сфері партія вимагала якнайбільшого розширення прав та повноважень місцевого самоврядування за рахунок обмеження функцій центральної влади. Представники КНП вимагали уведення загального таємного голосування, проте одночасно виступали за його поступове впровадження відповідно до зростання освіченості населення. Від польської парламентської репрезентації вимагалось врахування справедливих вимог різноманітних прошарків населення, особливо щодо релігійних питань [8, s. 5].

Важливими у програмі партії були соціальні питання. Вони вимагали для робітників на законодавчому рівні затвердження обов'язкового вихідного – неділі, католицьких свят [11, s. 1-2].

Представники КНП вимагали запровадження жорстких заходів проти лихварства в усіх сферах, заснованих на експлуатації чужої праці. Клерикали виступили за рівномірний розподіл податків шляхом збільшення оподаткування великих власників та зменшення або звільнення від оподаткування незаможних верств, що мало забезпечити належні умови життя та розвитку для всіх працюючих членів суспільства [13, s. 5].

З метою боротьби з безробіттям пропонувалося створення в усіх містах бюро праці. Для забезпечення населення дешевим та якісним житлом пропонувалося створення та підтримка спеціальних будівельних кооперативів. Також представники КНП вимагали введення державної монополії на алкоголь [13, s. 5].

Представники цієї політичної сили вважали за необхідне прийняти конкретні заходи проти розорення селян. Вони пропонували обмежити законом вільний розподіл землі між спадкоємцями і «розповзання» земельної власності, закликали сільське населення до загальної кооперації. Захист селянства полягав у забезпеченні доступних кредитів, списанні частини боргів та розширенні системи страхування на селі [13, s. 5].

На випадок природних катастроф пропонувалося створення земельних страхових фондів, а також запровадження страхування у випадку хвороби та старості. Представники КНП вимагали державної підтримки сільського господарства шляхом забезпечення доставки продукції, відповідного облаштування залізничних тарифів та заборони біржових торгів.

Важливим у проєкті програми було робітниче питання. Зокрема, вони висловлювалися за таку оплату праці, щоб робітник пристойно утримував себе та сім'ю, засуджували ліберальний принцип попиту і пропозиції при встановленні оплати праці, пропонуючи, щоб рівень зарплати, умов та часу роботи мала визначати комісія, що складалася б з представників роботодавця та робітників.

Пропонувалося введення пенсійного страхування, а також грошової допомоги у разі вимушеного безробіття. Соціальні гарантії мали розповсюджуватися і на родину померлого робітника, зокрема на вдову та сиріт. Представники КНП вимагали суворого нагляду за виконанням трудового законодавства органами виконавчої влади [13, s. 5-6].

23 листопада 1898 р. офіційно створено КНП. Головою партії обрано представника робітників Б. Строжинські, котрий обґрунтував її утворення необхідністю єдності, у час, коли робітники живуть у злиднях [14, s. 5]. До відділу КНП, окрім її голови, увійшли Б. Віхеркевіч, С. Старовейські, В. Завадські.

КНП мала стати аналогом популярної на той час австрійської Християнсько-соціальної партії К. Люгера, яка, за зауваженнями ліберальної преси, була сумішшю «святої води з бензином». Для ідеології християнських соціалістів були характерні антиліберальні, релігійно-християнські принципи. З часу виникнення партія виступала за демократизацію виборчого права. Значну увагу християнські соціалісти приділяли соціальній

проблематиці, робітничому питанню, займалися проблемами селянства. Партія виступала за проведення широких соціальних реформ, домогалася обмеження влади великого капіталу, відстоювала інтереси дрібного і середнього власника. Підтримку виборців знаходили антисемітські гасла християнських соціалістів. Соціальний популізм і яскраво виражений антисемітизм забезпечували їм масову підтримку дрібнобуржуазних, міських верств населення, особливо у Відні [15].

Філії партії засновувалися практично в усіх великих містах Галичини – Кракові, Львові, Тарнові, Ярославі, Перемишлі. Їх особливістю була територіальна автономність діяльності, що уможлиблювала вільний вибір засобів, співпраця з іншими політичними партіями та підпорядкування спільній виконавчій комісії. Пресовим органом КНП був часопис «Grzmot», також її підтримували «Echo Przemyskie», «Gazeta Stanisławowska» і «Łączność» [16, s. 1], [17, s. 1]. Про приєднання до партії заявляли католицькі робітничі організації [18, s. 70-72].

У Львові КНП створено 29 червня 1899 р. До її лав записалося 367 осіб. Головою партії став Л. Ридигер. На думку Ч. Лехіцкі, львівська група КНП, на відміну від краківської, більше орієнтувалася на німецьку партію «Centrum», ніж на Християнсько-соціальної партію К. Люгера [5, s. 174]. «Centrum» отримала популярність як партія, що об'єднувала усі верстви німецького суспільства, створена як відповідь на «культуркампф», на ліберальний економічний і політичний курс, на домінування протестантських еліт у імперії. Політично вона мобілізувала католиків. Партія «Centrum» користувалася успіхом, багато в чому обумовленим підтримкою католицьких парафій, союзів та часописів. У багатьох регіонах «Centrum» був партією селян, в той час як в інших – серед його виборців переважали ремісники, дрібні торговці або робітники-католики [19].

Найімовірніше, що утворення КНП патрунував творець і організатор товариства «Przyjaźń» о. Я. Бадені, який раптово помер 5 січня 1899 р. Його смерть стала ударом для польського суспільно-християнського руху в Галичині, оскільки він небезпідставно вважався «батьком католицького руху». Він, один із небагатьох священиків, оцінив важливість соціальних питань та значення повсякденної роботи для їх вирішення [5, s. 170].

КНП не лише декларувала програмні принципи та ідейні засади, але й змагалася в тогочасних виборчих процесах з метою реалізації своїх ідей у практичному житті. У виборах до міської ради Кракова 28 лютого 1899 р. виборчий список КНП отримав підтримку 421 міщан із 6081 голосуючих. Це стало приводом для клопотання партії до влади щодо реформування виборчого статуту Кракова. Йшлося про надання робітникам права обиратися до міської ради. Хоча влада прийняла цю резолюцію до розгляду, проте вона не знайшла підтримки у міській раді. КНП схвалила рішення відправити делегацію до сейму з метою визнання за робітниками 20 мандатів, поділених між дільницями [20, s. 1]. Проте і ця вимога не знайшла підтримки у влади.

Підтримував партію часопис «Ruch Katolicki», котрий невдовзі 2 лютого 1901 р. припинив існування. Неформальним його наступником став «Przedświt», перший номер якого вийшов 17 лютого 1900 р.

Слід зазначити, що новостворену партію не підтримали інші політичні сили Галичини, зокрема демократи, соціалісти, людовці, представники партії С. Стояловського, а особливо консерватори. На думку консерваторів, КНП не була «з'єднаною із суспільством, здіймала хаос в політиці» [21, s. 1-2]. Вони заявили, що будуть співпрацювати з нею у соціальній сфері за умови, що це об'єднання розвиватиметься в «істинно католицькому дусі, а не на тлі фальшивого лібералізму і експериментів псевдохристиянської соціології» [22, s. 1].

Один із лідерів консерваторів В. Яворські дискутував з В. Черкавські щодо використання терміна «національний» у статуті КНП. Він вважав, що у її програмі містяться

селянські та робітничі питання, проте замовчувалися питання дворянства та великих землевласників. Тому, на його думку, партія повинна називатися «народною», а не «національною», зазначивши, що суспільство «складається не лише з ремісників, робітників та селян» [23, s. 1]. Один із лідерів польського суспільно-християнського руху о. С. Стояловські називав КНП «авангардом станчиків» [24, s. 3].

Партію підтримала вища церковна ієрархія, зокрема вірмено-католицький архієпископ Ю. Теодорович.

До виборів, які відбулися 1900 р., партія вступила під гаслом захисту католицької релігії та Вітчизни, одночасно висувуючи вимоги, продиктовані поточними потребами. Передвиборча програма партії містила вимоги релігійного, культурного, національно-політичного та соціально-економічного характеру. У ній йшлося про надання загального виборчого права, необхідності державної підтримки розвитку шкіл, базованих на релігійних принципах, підтримку розвитку дрібного підприємництва тощо. Ці вимоги не відрізняються від програмних [25, s. 1-2].

У лютому 1901 р. перестав виходити часопис «Ruch Katolicki». Виконавчий комітет партії перестав функціонувати, КНП перестала існувати.

Таким чином, незважаючи на недовгий термін існування, КНП зуміла задекларувати католицькі принципи у суспільно-політичному житті Галичини. У подальшому діяльність зазначеної партії можна вивчати у контексті суспільно-християнського руху в Галичині кінця XIX – початку XX ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Turowski K. Historia ruchu chrześcijańsko-demokratycznego w Polsce / Konstanty Turowski. – Т. 1. – Warszawa : Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, 1989. – 590 s.
2. Strzeszewski C. Chrześcijańska myśl i działalność społeczna w zaborze austriackim w latach 1865 – 1918 / Czesław Strzeszewski // Historia katolicyzmu społecznego w Polsce, Warszawa 1981. – S. 135-200.
3. Konefał J. Katolicko-ludowe organizacje polityczne w zaborze austriackim na przełomie XIX i XX stulecia // Chłopi-Narod-Kultura. – Т. 2 : Działalność polityczna ruchu ludowego / Konefał J. ; [Pod red. S. Dąbrowskiego]. – Rzeszów, 1996. – S. 34-45.
4. Kudłaszyk A. Katolicka myśl społeczno-polityczna w Galicji na przełomie XIX i XX wieku / Andrzej Kudłaszyk. – Wrocław : Politechnika Wrocławskiej, 1980. – 388 s.
5. Lechicki Cz. Z dziejów prasy galicyjskiej na przełomie dwóch wieków : («Ruch Katolicki» – «Przedświt») / Czesław Lechicki // Studia Historyczne. – 1971. – № 14/2. – S. 161-189.
6. Ozdowski J. Geneza historyczno-społeczna encykliki «Rerum novarum» / J. Ozdowski // Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. – 1972. – Z. 57. – S. 7-16.
7. Projekt programu polityczno-społeczno organizującego się stronnictwa «katolicko-narodowego» // Grzmot. – 1898. – № 26 – 25, Т. VI. – S. 1-2.
8. Wiec robotników katolickich // Dodatek nadzwyczajny do Nru 147 «Głosu Narodu». – 1 lipca 1898. – S. 5.
9. Stronnictwo Katolicko-narodowe // Prawda. – 1898. – № 33 – 25, Т. XI. – S. 3.
10. Pierwsze poufne sebranie Stronnictwa Katolicko-narodowego w Krakowie // Prawda. – 1898. – № 34 – 5, Т. XII. – S. 5-6.
11. Program stonictwa katolicko-narodowego // Głos Narodu. – 29 lipca 1898. – № 172. – S. 1-2.
12. Stronnictwo Katolicko-Narodowe // Echo Przemyskie. – 28 lipca 1898. – S. 2.
13. Pierwsze poufne sebranie Stronnictwa Katolicko-narodowego // Prawda. – № 35. – 15.XII 1898. – S. 5-6.
14. Założenie stonictwa katolickiego // Głos Narodu. – 24 listopada 1898. – № 269. – S. 5.
15. Boyer J.W. Culture and Political Crisis in Vienna. Christian Socialism in Power, 1897 – 1918 / W. Boyer John. – Chicago : University of Chicago Press, 1998. – 718 s.
16. Odezwa // Grzmot. – 3.XII.1898. – № 49. – S. 1.
17. Zgromadzenie ludowe // Czas. – 15.XII.1898. – № 286. – S. 1.
18. W.Z.L. Stronnictwa Polityczne w Galicji w przededniu wyborów / W.Z.L. – Kraków, Anczyc, 1900. – 83 s.
19. Урбан В. Консервативные партии Германии в 1871 – 1890 гг.: пример разнообразия немецкого консерватизма / Вера Урбан [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://textarchive.ru/c-2600612.html>.
20. Zgromadzenie katolicko-narodowe // Głos Narodu. – 28 marca 1898. – № 72. – S. 1.
21. Z ruchu ludowego // Czas. – 11.I.1899. – № 8. – S. 1-2.

22. Ruch Katolicki // Czas. – 18.XII.1899. – № 289. – S. 1.
23. Z naszego zycia publicznego // Czas. – 14.V.1899. – № 85. – S. 1.
24. Z kraju // Głos Narodu. – 1 sierpnia 1900. – № 173. – S. 1.
25. Wybory // Prawda. – 20.X. 1900. – № 16. – S. 1-2.

A.B. Klish

Програмные и идейные принципы Католическо-национальной партии в Галичине в конце XIX ст.

В статье проанализированы программные принципы и идейные принципы Католическо-национальной партии в Галичине, исследована ее общественно-политическая деятельность, охарактеризованы цель, задачи и основные направления деятельности организации, на основе периодических материалов выяснены региональные особенности партии и ее место в политической жизни края исследуемого периода.

Ключевые слова: Галичина, общественно-христианское движение, Католическо-национальная партия, программные принципы, идейные принципы.

A.B. Klish

Programming and Ideological Principles of Catholic-national Party in Halychyna at the end of the XIX Century

The article analyzes the program principles and ideological principles of Catholic-national party in Halychyna, investigated its socio-political activities, the aim, tasks and main ways of the organization activity are characterized, on the basis of periodical materials found to regional peculiarities of the party and its place in the political life of the region of the study period.

Key words: Halychyna, the social-christian movement, Catholic-national party, programming principles, the ideological principles.

Стаття надійшла до редакції 17.12.2013.